

РЕСУРСНО-ТИПОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕХНОГЕННИХ ЛАНДШАФТІВ У МІСТОБУДІВНИХ СИСТЕМАХ ДОНБАСУ

Інститут транспортних технологій, e-mail: DesignNAU@ukr.net

У статті розглянуті питання територіальних ресурсів містобудівних систем Донбасу як тих, що складаються з антропогенних, техногенних і природних ландшафтів, визначені особливості взаємодії ландшафтів у міському середовищі.

Містобудівне використання порушених територій передбачає досягнення їх функціональної в відповідності потребам інтенсивного розвитку міста, збереження принципіальної основи потрібної містобудівної ситуації, здатність видозмінюватися в залежності від напрямів територіально-планувального розвитку міста, забезпечувати територіальний та візуальний взаємозв'язок з природними та антропогенними ландшафтами.

Такі вимоги обґрунтовують необхідність проведення ресурсно-типологічного аналізу техногенних ландшафтів містобудівних систем Донбасу.

Натурні обстеження та вивчення теоретичних схем планувальної структури містобудівних систем Донбасу з виділенням порушених територій дозволили зробити наступні загальні висновки.

Техногенні ландшафти є складовою територіальних структур містобудівних систем і мають системні взаємозв'язки (екологічні, візуальні, психологічні, функціональні) з функціонально-планувальною структурою міст.

Різновиди структур техногенних ландшафтів наступні:

- дисперсна структура (розміщення порушених територій з відсутністю зв'язків між їх окремими елементами, які не зникають з потенційним містобудівним використанням порушених територій). Великі розміри міської забудови та інших функціональних зон міста порушують візуальний та територіальний зв'язок таких техногенних ландшафтів з природ-

ними та відкритими озелениними просторами. Такі структури характерні для центральних зон агломерацій;

- мережева структура (розміщення техногенних ландшафтів смугами та плямами (розмірами 0,1 км – 1 км), які або пов'язані між собою, або можуть бути пов'язаними внаслідок містобудівного коригування) зустрічається на серединних зонах агломерацій, у середніх та малих містах Донбасу;

- лінійна структура (територіально пов'язані між собою порушені території, що розміщені смугою шириною від 0.1 – 0.5 км у центрі містобудівних систем до 1-2 км на периферії) характерна для окремих планувальних районів великих міст, середніх та малих міст Донбасу;

- фонова структура (рівномірне розміщення невеликих за площею техногенних ландшафтів у планувальній структурі середніх і малих міст Донбасу) характерна для розсереджених містобудівних систем;

- радіальна структура (відносно однорідне розміщення техногенних ландшафтів у напрямках в містобудівній системі до периферії) характерна для великих та середніх міст.

Таблиця 1

Ієрархія техногенних ландшафтів
містобудівних систем Донбасу.

Типи техногенного ландшафту	Вид розташування у містобудівних системах	Типи порушених територій у ландшафті
Техногенні Ландшафти систем розселення та приміських зон	позаміського розташування	Всі типи ландшафтів
Техногенні міські ландшафти	формують міське середовище та розміщені в планувальній структурі містобудівних систем	Окремі типи техногенних ландшафтів
Техногенні районні ландшафти	формують міське середовище та розміщені в планувальній структурі містобудівних планувальних районів	Окремі типи техногенних ландшафтів

Типи техногенного ландшафту	Вид розташування містобудівних системах	Типи порушених територій у ландшафті
Місцеві Техногенні ландшафти	формують міське середовище та розміщені в планувальній структурі містобудівних сельбищних або промислово-сельбищних утворень, відкритих просторах	Окремі типи техногенних ландшафтів

Техногенні ландшафти складаються з порушених територій, зон їх впливу та санітарно-захисних, які обумовлені народно-господарським профілем міста. Типи техногенних ландшафтів будь-якого ієрархічного рівня визначаються з територіальної суми порушених територій різного генісу, динаміки формоутворення та функціонального призначення.

Концентрація порушених територій визначена за розмірами, характером та динамікою їх виникнення і формоутворення, функціонального призначення. У ряді містобудівних систем Донбасу порушені території розміщені рівномірно, а в інших містах концентруються за типами, властивостями рел'єфу тощо. Характеристикою концентрації порушених територій є також їх територіальна звязаність, яка (за даними натурних обстежень, проведених кафедрою інженерної геодезії ДонДАБА) визначається близьким (до 100 м) або віддаленим (більше 0.5 км) розташуванням їх меж.

Таблиця 2

Класифікація порушених територій
за рівнем концентрації

Тип концентрації і тип територіальної звязаності	Прийоми розміщення у планувальній структурі містобудівних систем	Типи порушених територій	Типи техногенних ландшафтів
Низький і низький	розміщення центральних зонах агломерацій та великих міст, в окремих планувальних районах	окремі	районні, місцеві
Низький і високий	розміщення у центральних зонах агломерцій та великих міст, в окремих планувальних районах	окремі з різними варіантами	районні, місцеві, міські
Високий і високий	розміщення в окремих планувальних районах, на периферії середніх	Різні типи з різними варіантами територіальних	всі типи техногенних ландшафтів

	малих міст, на окремих периферійних ділянках великих і великих міст	сполучень	
--	---	-----------	--

За цими характеристиками корелюється напрям містобудівного використання і функціональне призначення порушених територій в залежності від їх містобудівного потенціалу. Так, рекреаційне використання порушених територій з низькими рівнями концентрації та звязаності не забезпечує необхідної для цього призначення ізоляції від міського середовища. Для рекреаційного використання порушених територій з високими рівнями рекреаційного використання порушених територій з високими рівнями концентрації та звязаності може бути досягнута достатня ступінь функціонального використання, але звязок з функціональ-планувальною структурою міста буде вирішуватися з деякими утрудненнями з боку транспортного та інженерного сполучення. Типи техногенних ландшафтів, що визначаються порушеними територіями з низьким рівне концентрації та високим рівнем звязаності є найбільш сприятливими для цілей містобудівного використання – територіальний потенціал для створення умов функціонального використання, здатність організації мікроклимату, транспортного та інженерного забезпечення тощо,

Специфіка та самобутність міського середовища Донбасу визначаються співвідношенням його складових: антропогенного, техногенного та природного ландшафтів.

Антропогенні ландшафти містобудівних систем Донбасу характеризуються змінністю поверховості забудови від центру до периферії. Центральні зони багатьох великих та середніх міст, які формувалися в до та післявоєнні роки мають 3-5-ти поверхову забудову з окремими житловими групами 9-ти, 16-ти поверхової забудови та з кількома висотними будинками суспільного призначення. Особливістю місто-будівних систем Донбасу є поділення антропо-генних масивів на кілька планувальних районів природними незабудованими територіями, непридатними для містобудівного використання за

інженерно-геологічними умовами та наявністю порушених територій. Таким частинам міст притамана фонова або дисперсна структура техногенних ландшафтів.

Прикладом є містобудівне улаштування До-нецько-Макіївської, Шахтарсько-Горезької, Горлівсько-Єнакієвської агломерацій.

У залежності від тісноти містобудівних взаємозв'язків планувальних структур антропо-генних, техногенних і природних ландшафтів можна виділити 3 категорії: віддаленого сусідства; близького сусідства; зіткнені.

Зіткнені – ландшафти, що накладаються чи дотикаються один до одного своїми межами, зонами впливу чи санітарно-захисними зонами. Ландшафти можуть бути різними за генезисом, умовами і стадіями розвитку, мати неоднаковий вплив на характер містобудівного планування, взаємодією та взаємозв'язками з міським середовищем.

Таблиця 3

Види сполучень зіткнених ландшафтів

види сполучень і типи ландшафтів	характер містобудівного використання	Розташування у планувальній структурі
лінійний	сельбищні, промислово-сельбищні, промислово-комунікаційні, рекреаційні частини міст	Периферійні зони
антропогенний-природний, природний-техногенний, антропогенний-техногенний	сельбищні, промислово-сельбищні, промислово-комунікаційні, рекреаційні частини міст	серединні та периферійні зони
лінійно-вузловий	сельбищні, промислово-сельбищні, промислово-комунікаційні, рекреаційні частини міст	серединні та периферійні зони
антропогенний-природний, природний-техногенний, антропогенний-техногенний у різних сполученнях	сельбищні, промислово-сельбищні, промислово-комунікаційні, рекреаційні частини міст	серединні та периферійні зони
вузловий	Промислово-	серединні

антропогенний-техногенний-природний у різних сполученнях	сельбищні, промислово-комунікаційні частини міст	та периферійні зони, центральні зони з малими
змішаний		
антропогенний природний у різних сполученнях	Промислово-сельбищні, промислово-комунікаційні, рекреаційні частини міст	периферійні зони

Техногенні, антропогенні та природні ландшафти близького сусідства мають відстань між порушеними територіями, що утворюють менше 3 км (за даними натурних досліджень). Функціо-нально-планувальна структура таких ландшафтів має достатню ступінь автономності, що надає своєрідного характеру взаємодії з міським середовищем. У процесі містобудівного розвитку таких ландшафтів виникає єдине рішення їх просторової організації системи суспільно-транспортних центрів, зон відпочинку тощо.

Таблиця 4.

Види сполучень ландшафтів близького сусідства

Види сполучень і типи ландшафтів	Характер містобудівного використання	Розташування у план. структурі
з існуючим територіально-візуальним звязком	сельбищні, промислово-сельбищні, промислово-комунікаційні, рекреаційні частини міст	Периферійні зони
Антропогенний-природний, природний-техногенний, антропогенний-техногенний у різних сполученнях		
з потенційним територіально-візуальним звязком	сельбищні, промислово-сельбищні, промислово	Серединні та периферійні зони

Антропогенний-природний, природний-техногенний, антропогенний-техногенний у різних сполученнях	-комунікаційні, рекреаційні частини міст	
з існуючим візуальним звязком	сельбищні, промислово-сельбищні, промислово-комунікаційні частини міст	Центр.,серединні та периферійні зони
антропогенний природний, природний-техногенний, антропогенний техногенний		

Техногенні антропогенні та природні ландшафти віддаленого сусідства мають значну (більше 5 км – за даними натурних обстежень) відстань між межами санітарно-захисних зон. Відображення цього у внутрішній планувальній структурі містобудівних систем – у напрямках розвитку транспортної інфраструктури

Таблиця 5

Види сполучень ландшафтів віддаленого сусідства

Види сполучень і типи ландшафтів	Характер містобудівного використання	Розташування у планувальній структурі міст
з відсутнім візуальним звязком	сельбищні, промислово-сельбищні, промислово-комунікаційні, рекреаційні частини міст	Центральні та периферійні зони
Антропогенний-природний, природний-техногенний, антропогенний-техногенний		
з потенційною неможливістю візуального звязка	сельбищні, промислово-сельбищні, промислово-комунікаційні,	центральні, периферійні зони

Антропогенний-природний, природний-техногенний, антропогенний-техногенний	рекреаційні частини міст	
з існуючим візуальним зв'язком	сельбищні, промислово-сельбищні, промислово-комунікаційні частини міст	центральні, серединні та периферійні зони
Антропогенний природний, природний техногенний, антропогенний техногенний		
з потенційним візуальним зв'язком	сельбищні, промислово-сельбищні, промислово-комунікаційні, рекреаційні частини міст	центральні, серединні та периферійні зони
Антропогенний природний, природний техногенний, антропогенний техногенний		

Внаслідок планувального зростання і просторового зближення частин міст в процесі містобудівного використання спостерігається зміння містобудівної форми техногенних, природних і антропогенних

ландшафтів – від компактної через розосереджену до багато центрної.

Таким чином, міське середовище Донбасу має рівномірне насичення трьома типами ландшафтів і, якщо питання забудови та обслуговування планувальних районів розглядалися і досліджувалися в достатній мірі, мають досить виправдану нормативно-методичну базу, - питання участі в міському середовищі техногенних ландшафтів у їх співвідношенні з природними відкритими просторами повинні бути розроблені досконаліше.

Література:

1. Бочаров Ю.П., Демин Н.М., Заец Р.В., Колчанов В.Л. Исследование развития много-функционального города методом системной динамики. — Города и системы расселения. Вып.18. — М.: МЦНТИ, КСА при Президиуме АН СССР, 1981. С.30-37.

2. Вергунов А.П. Город и природное окружение (архитектурно-планировочная организация взаимодействия). Автореф. дис. д-ра архитектуры. — М.: 1985. — 47 с.

3. Владимиров В.В., Микулина Е.М., Яргина З.Н. Город и ландшафт. — М.: Мысль, 1986. — С.236.

4. Лаврик Г.И., Тимохин В.А. Методы структурно-функционального анализа и оптимизации планировки города на ранних стадиях проектирования. — Технические средства архитектурного проектирования. — М., 1980.—С. 13—18.